

Μνήμων

Τόμ. 40 (2023)

Μνήμων

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΝΕΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ

ΜΝΗΜΩΝ

ΜΕΛΕΤΕΣ

ΕΛΙΣΣΑΒΕΤ ΤΣΑΚΑΝΙΚΑ, Από την Αυστρία στις ΗΠΑ: Οι Έλληνες και τα άλλα έθνη στις εφημερίδες της νεολαίας (1859-1865) ● ΧΡΗΣΤΟΣ ΜΗΘΥΡΗΣ, Η αποικιακή δημόσια Διοίκηση τον 19ο αιώνα: Η περίπτωση της Indian Civil Service ● ΚΑΛΛΙΟΠΗ ΠΑΥΛΗ, Οι αχρητογράφητοι άνθρωποι της Σμύρνης ● ΡΟΔΗΣ ΛΟΧΑΪΤΗΣ, Η «μακρά διάρκεια» των Μαρασλειακών ● ΠΩΤΑ ΤΟΥΡΓΕΛΗ, «Αιτούμεν άμεσον απομάκρυνσιν τούτου». Οι προσφυγικοί σύλλογοι του Μεσοπολέμου απέναντι στους «σατραπίσκους» υπάλληλους των υπηρεσιών της αποκατάστασης ● ΕΥΓΕΝΙΑ ΚΡΕΜΜΥΓΑ, Απόπειρα προσέγγισης μιας ιστορικής τομής: Πόλεμος και Κατοχή στα μηχανουργεία του Πειραιά ● ΡΑΪΜΟΝΑΟΣ ΑΛΒΑΝΟΣ, Η επικοινωνία του Πολέμου και ο πόλεμος της επικοινωνίας. Ο πολιτικός λόγος των δύο αντιπάλων του ελληνικού Εμφυλίου μέσα από τον Τύπο

50 ΧΡΟΝΙΑ ΕΜΝΕ: ΔΙΑΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Βαγγέλης Καραμανωλάκης, Έφη Αβδελά, Αντώνης Λιάκος, Αλέξης Πολίτης, Σοφία Μαθιόου, Παναγιώτης Δ. Μιχαηλάκης, Πόπη Πολέμη, Χρήστος Τριανταφύλλου, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου, Σάκης Δημητριάδης, Ηλίας Κολοβός, Ελένη Κυριακίδου, Χρήστος Λούκος, Ιωάννα Πετροπούλου, Βάσω Σειργιάνου, Μάρως Δημητριάδης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Ελευθερία Ζέη, Νικόλαος Πισσης, Βαγγέλης Σαράφης

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΕΣ

Δημήτρης Μ. Κοντογεώργης, Χρήστος Λούκος, Όλγα Κατσαράδη-Hering, Κατερίνα Δέδε, Χρήστος Χατζηιωσήφ, Ανελίας Καπουράνης, Δημήτρης Δημητρόπουλος, Μαρία Χριστίνα Χατζηγιάννου

40

ΑΘΗΝΑ 2023

Η «μακρά διάρκεια» των Μαρασλειακών

ΡΟΔΗΣ ΛΟΧΑΪΤΗΣ

doi: [10.12681/mnimon.39706](https://doi.org/10.12681/mnimon.39706)

Copyright © 2024, Μνήμων

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

ΛΟΧΑΪΤΗΣ Ρ. (2025). Η «μακρά διάρκεια» των Μαρασλειακών. *Μνήμων*, 40, 81–91.
<https://doi.org/10.12681/mnimon.39706>

Η «ΜΑΚΡΑ ΔΙΑΡΚΕΙΑ» ΤΩΝ ΜΑΡΑΣΛΕΙΑΚΩΝ

Η ταραγμένη εποχή του ελληνικού Μεσοπολέμου θα επηρεάσει κάθε πτυχή της ζωής των ανθρώπων, την κοινωνική, πολιτική, οικονομική και, βεβαίως, την πνευματική. Ο Μεγάλος Πόλεμος και ο ερχομός των προσφύγων, το 1922, επέτειναν την κρίση του κοινοβουλευτισμού, την υποχώρηση των θεσμικών αναχωμάτων έναντι μιας ισχυρής εκτελεστικής εξουσίας και την οικονομική κρίση. Τα γεγονότα αυτά ενίσχυσαν τον κρατικό παρεμβατισμό, ενθάρρυναν την εμφάνιση ανελεύθερων και συντηρητικών δυνάμεων και, τέλος, βοήθησαν, ώστε να εμφανιστούν νέες αλλά και να αναβιώσουν παλαιές συγκρούσεις.¹

Υπό αυτές τις συνθήκες, το 1925 ξέσπασε η κρίση στο Μαράσλειο. Ήδη, από την εποχή εκείνη προτάθηκε ότι ο βασικός λόγος αυτής της κρίσης

1. Για την κρίση του κοινοβουλευτισμού στον Μεσοπόλεμο και την άνοδο του κρατικού παρεμβατισμού, βλ. ενδεικτικά Χρήστος Χατζηιωσήφ, «Κοινοβούλιο και δικτατορία», Χρήστος Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τ. Β2, *Ο Μεσοπόλεμος*, Αθήνα, Βιβλιόραμα, 2003, σ. 37-122· Νίκος Αλιβιζάτος, *Το Σύνταγμα και οι εχθροί του στην ελληνική ιστορία 1800-2010*, Αθήνα, Πόλις, 2011, σ. 252-254, 444-479· Σπύρος Βλαχόπουλος, *Η κρίση του κοινοβουλευτισμού στο μεσοπόλεμο και το τέλος της Β' Ελληνικής Δημοκρατίας το 1935. Οι θεσμικές όψεις μιας οικονομικής κρίσης*, Αθήνα, Ευρασία, 2012, σ. 87-113· ο ίδιος, «Τα στρατιωτικά κινήματα: ένα σταθερό ρήγμα του ελληνικού κοινοβουλευτισμού», Χρήστος Λυριντζής, Ηλίας Νικολακόπουλος (επιμ.), *Ελληνικός κοινοβουλευτισμός. Αφετηρίες, εξέλιξη, προοπτικές, Πρακτικά Συνεδρίου*, Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, Αθήνα 2020, σ. 278-284· Αλέξης Φραγκιάδης, «Το τέλος του οικονομικού φιλελευθερισμού και η ανάπτυξη της κρατικής παρέμβασης στην Ελλάδα κατά τον μεσοπόλεμο», Γ. Βούλγαρης, Κ. Κωστής, Σ. Ριζάς (επιμ.), *Ο μεγάλος μετασχηματισμός. Κράτος και πολιτική στην Ελλάδα του 20ού αιώνα*, Αθήνα, Πατάκης, 2020, σ. 210-222· Σωτήρης Ριζάς, «Κοινοβουλευτισμός και δικτατορία στην Ελλάδα του μεσοπολέμου», Ε. Βενιζέλος, Κ. Κωστής, Ε. Χατζηβασιλείου (επιμ.), *Εργαστήριο η Ελλάς. Θεσμοί και καταστάσεις που δοκιμάστηκαν στην Ελλάδα από την παλιγγενεσία έως τις μέρες μας, Πρακτικά Συνεδρίου του Κύκλου Ιδεών*, Αθήνα, Επίκεντρο, 2021, σ. 200-216.

ήταν το λεγόμενο «γλωσσικό ζήτημα».² Απότοκα αυτού ήταν άλλα δύο γεγονότα: πρώτον, η επιλογή μιας γυναίκας καθηγήτριας, προκειμένου να διδάξει το μάθημα της Ιστορίας –ήταν η νεαρή φιλόλογος Ρόζα Ιμβριώτη– και δεύτερον, ο τρόπος που εκείνη επέλεξε να διδάξει το μάθημα. Η Ιμβριώτη κατηγορήθηκε ότι δίδασκε την Ελληνική Επανάσταση υπό το πρίσμα της υλιστικής θεώρησης απορρίπτοντας την παραδοσιακή εθνοκεντρική θεώρηση. Επίσης, της αποδόθηκε και ο χαρακτηρισμός της καθηγήτριας «της Ελληνικής Επαναστάσεως – εμπορικής επιχειρήσεως».³ Μετά τα «Μαρασλειακά», ο επαγγελματικός και επιστημονικός βίος της Ιμβριώτη πέρασε από διάφορα στάδια: απόλυση, επαναδιορισμός, σπουδές στο εξωτερικό. Το 1932, ακολουθώντας τον σύζυγό της Γιάννη Ιμβριώτη, που είχε διοριστεί υφηγητής Ψυχολογίας στη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου της Θεσσαλονίκης,⁴ ζήτησε να μεταταθεί από το Γυμνάσιο Θηλέων Αθηνών στο Γυμνάσιο Θηλέων Θεσσαλονίκης,⁵ όπου επρόκειτο να κατηγορηθεί αργότερα εκ νέου.

Σε συνεδρίαση του συλλόγου των καθηγητών του Γυμνασίου, που έλαβε χώρα το 1932, ο γυμνασιάρχης⁶ ενημέρωσε τον σύλλογο ότι η ΣΤ΄ τάξη του Γυμνασίου είχε ζητήσει να καθοριστεί το πρόγραμμα της ετήσιας σχολικής εορτής. Μετά από μακρά συζήτηση και ύστερα από εισήγηση της ίδιας της Ιμβριώτη, αποφασίστηκε η εορτή να πραγματοποιηθεί με αποκλειστικό περιεχόμενο έργα που θα έγραφαν οι ίδιες οι μαθήτριες, πράγμα που, όπως υποστηρίχθηκε, «θα τις ωφελούσε πάρα πολύ». Για τον σκοπό αυτό συστάθηκε εξαμελής, υπό τον γυμνασιάρχη, επιτροπή που επιφορτίστηκε να συγκεντρώσει το μαθητικό υλικό· ένα από τα έξι μέλη της επιτροπής αυτής ήταν και η Ιμβριώτη. Αποφασίστηκε, επίσης, ότι η επιτροπή, αφού θα εξέταζε το κατά πόσο οι εργασίες των μαθητριών ήταν ικανοποιητικές, θα παρουσίαζε, κατόπιν, το συμπέρασμα της έρευνάς της στην επόμενη συνεδρίαση του συλλόγου των καθηγητών. Η συνεδρίαση

2. *Τα Μαρασλειακά. Έκθεσις Γεωργίου Αντωνακάκη Αρεοπαγίτου*, Αθήνα 1926, σ. 122.

3. Έφη Γαζή, *Πατρίς, θρησκεία, οικογένεια. Ιστορία ενός συνθήματος (1880-1930)*, Αθήνα 2011, σ. 202-222· Μαρία Ρεπούση, *Τα Μαρασλειακά, 1925-1927*, Αθήνα, Πόλις, 2012, σ. 83-84, 100-134.

4. Χρυσάνθη Χρονοπούλου, *Παιδαγωγική και εκπαιδευτική δράση της Ρόζας Ιμβριώτη*, αδημ. διδ. διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας, Παιδαγωγικής και Ψυχολογίας, Τομέας Παιδαγωγικής, Αθήνα 2002, σ. 113-114.

5. Για το Α΄ Γυμνάσιο Θηλέων Θεσσαλονίκης βλ. Δημήτρης Κοσμάς, *Το Α΄ Γυμνάσιο Θηλέων Θεσσαλονίκης*, Θεσσαλονίκη, Αφοί Κυριακίδη, 2008, σ. 93-165.

6. Γυμνασιάρχης τη συγκεκριμένη εποχή ήταν ο Αντώνιος Τούσιας, βλ. στο ίδιο, σ. 357.

αυτή του Συλλόγου πραγματοποιήθηκε στις αρχές Φεβρουαρίου του 1933 και, αφού τα μέλη του έλαβαν σχετική γνώση των έργων των μαθητριών, αποφάνθηκαν, κατά πλειοψηφία, θετικά περί της καταλληλότητάς τους, κάνοντας, επιπλέον, αποδεκτή τη γνώμη της επιτροπής να εμπλουτιστεί, περαιτέρω, το πρόγραμμα με: «α. μουσικό μέρος, β. απαγγελίες, γ. εθνικούς χορούς». Τέσσερεις, όμως, καθηγητές διαφώνησαν με το τμήμα του προγράμματος που τιτλοφορούνταν («Η ιστορική εξέλιξη της γυναίκας»).

Τον Απρίλιο του 1933 πραγματοποιήθηκε η σχολική εορτή, αλλά την 1η Μαΐου δημοσιεύτηκε στην εφημ. *Ταχυδρόμος* της Θεσσαλονίκης δυσμενής, ανώνυμη κριτική για την εορτή. Η επιστολή αυτή είχε το εξής περιεχόμενο:

Η σχολική εορτή του Γυμνασίου Θηλέων

Δεν θα κρίνωμεν την σχολικήν εορτήν ως θεατρικήν παράστασιν και τας μαθητρίδας τας υποδυθείσας τους διαφόρους ρόλους των έργων ως ηθοποιούς, διότι φρονούμεν αδιστάκτως ότι αι σχολικαί εορταί δεν πρέπει να κρίνονται ως κρίνονται αι θεατρικαί παραστάσεις, διότι το σχολείον δεν προετοιμάζει ηθοποιούς ούτε την ηθοποιϊαν ή την δραματικήν τέχνην διδάσκει, αλλά πρέπει να εξετάζονται από απόψεως περιεχομένου, εάν και κατά πόσον τούτο ευρίσκεται εν στενωτάτη σχέσει προς τον υπό του σχολείου επιδιωκόμενον σκοπόν ή όχι και εάν πιστεύωσιν εις την εξύψωσιν του πνεύματος και την ηθικοποίησιν των μαθητών ή εις την ανατροπήν των ηθικών βάσεων της κοινωνίας.

Εκ της βάσεως ταύτης ορμώμενοι λέγομεν προκαταβολικώς, και θα αποδείξωμεν τούτο, ότι το περιεχόμενον των έργων παρεξέκλινε του σκοπού, ον επιδιώκουσι αι τοιούτου είδους διδόμεναι εορταί, διότι η βαθυτέρα έννοια, η συγκεκαλυμμένη ιδέα των εικόνων της ιστορίας δήθεν του δράματος και της κωμωδίας ήτο αλλοία εκείνης, ήτις επιφανειακώς και θεαματικώς προσέπιπτε εις τα όμματα των θεατών. Η υποδυθείσα την ιστορίαν μαθήτρια είπεν ως εν προλόγω «είμαι η ιστορία... που πολλές φορές από συμφέρο πλάττω μύθους και παραμύθια...». Και ερωτώμεν: Η ιστορία η γράφουσα μύθους και παραμύθια δύναται να λέγεται ιστορία ή μύθοι και παραμύθια θεωρούνται τα ιστορικά γεγονότα, άτινα δεν κρίνονται ως ο ιστορικός υλισμός και οι οπαδοί του θέλουσι;

Η εμφάνισις της γυναικός εις αγρίαν κατάστασιν με τας οξείας και εκνευριστικάς κραυγάς της, ήτις εισήλασεν εις την σκηνήν, δίκην «τσακαλίω» ποίον ηθικοπλαστικόν και μορφωτικόν σκοπόν επεδίωκεν; Η εκλογή της νύμφης εις το «ιερόν παλάτιον» υπό του Θεοφίλου διατί παρεστάθη; τι σκοπεί να διδάξη εις τας μαθητρίδας; Η γυναίκα του φτωχοπροδρόμου μήπως παρουσιάσθη ως πρότυπον απομιμήσεως υπό των μαθητριών διά

την σκληρότητα και την περιφρονητικήν στάσιν της προς τον άνδρα ή διά να εμπαιΐξη τον θεσμόν της οικογενείας και εξουτελήση [sic] τούτον;

Η δουλοπάροικη, ήτις, καθ' ην στιγμήν ετοιμάζεται διά τον γάμον της, αρπάζεται υπό του Πυργοδεσπότη, όστις διά του μαστιγίου κυτπά τήν εις τους πόδας κλαίουσαν μητέρα της, όπως διέλθη την πρώτην νύκτα του γάμου μετ' αυτής, γρήγορα να μην έλθη ο πυργοδεσπότης και την αρπάξη όπως έχη δικαίωμα, και η εμφάνις των πυργοδεσποινών να διασκεδάζωσι, να χορεύωσι και να ερωτοτροπώσιν δεν είναι εικών καθαρώς επαναστατικού περιεχομένου; Η αντίθεσις των δύο καταστάσεων των δύο τάξεων των δουλοπαροίκων και πυργοδεσποινών τι επιζητεί;

Πόθεν εξεπήγασεν ο κομμουνισμός εν Ρωσσία; Η αποκορύφωσις της υπούλου, της τεχνηέντου κρυπτομένης επαναστατικής κεντρικής ιδέας των εικόνων έρχεται εις την τετάρτην εικόνα, εις ην παρουσιάζονται ταυτοχρόνως αι εργαζόμενα γυναίκες, αίτινες δι' απλήν καθυστέρησιν 5 λεπτών τιμωρούνται από τους προϊσταμένους εκμεταλλευτάς διά προστίμου ανωτέρου της ημερησίας αποζημιώσεως, πράξις ήτις εξηγήρει [sic] τας εργαζόμενας και διαμαρτύρονται λέγουσαι «πότε θα παύση αυτή η εκμετάλλευση». Ενώ παραπλεύρως «αι κυρίαί των σαλονιών» δηλαδή των εκμεταλλευτών χάνουσι εις το πόκερ, εις το χαρτοπαίγνιον χιλιάδας δραχμάς, καπνίζουσαι και ερωτοτροπούσαι.

Διδάσκει, βροντοφωνεί η βουβή αλλά ζωντανή αύτη εικών, ό τι διακηρύττει καθημερινώς η κομμουνιστική προπαγάνδα, το περιεχόμενον της εικόνας δεν περιέχεται ομοιομόρφως εις τα κομμουνιστικά βιβλία και εφημερίδας; Αναμένομεν την απάντησιν.

Η κεντρική ιδέα των εικόνων, πλην των απαγγελιών αίτινες από σκοπού πονήρως και τεχνηέντως παρενεβλήθησαν προς συγκάλυψιν της πραγματικότητας, ήτο καθαρώς επαναστατική. Και ήδη ερωτώμεν τους υπευθύνους και δη τον Γυμνασιάρχην και την Πρόεδρον την διδάξασα ταύτα, α) αι 1, 3-4 εικόνες είνε ή δεν είνε επαναστατικού περιεχομένου; β) Διατί παρουσιάσθη η νοσηρά, η επιλήψιμος πλευρά της γυναικός και δεν παρουσιάσθη και ο υγιής τύπος της γυναικός κατά τας διαφόρους εποχάς ως μητρός, ως νοσοκόμου, ως προτύπον οικοκυράς, ή μήπως τούτο δεν συνέφερε και ήτο άντικρυς του επιδιωκομένου σκοπού;

Αλλά, διατί να ομιλώμεν μόνον περί της ιστορικής εξελίξεως της γυναικός; Το περίφημον κατασκευάσμα, όπερ έφερε την επιγραφήν «η Γιαλούδα» δεν λέγει περίπου τα αυτά;

Ο Αλέξης, ο νέος, όστις εσπούδασε εις «την χώραν» και επανήλθε εις το χωρίον και ήρξατο την κατήχησιν και το κρήμισμα «πρέπει να γκρεμίσουμε πρώτα, για να φτιάσουμε» είνε ο συμβολισμός τίνος ιδέας;

Οι αγνοί χωρικοί του χωριού, οίτινες επανειλημμένως τονίζουν ότι «ως τα βρήκαμε από το[ν] πατέρα μας, πάππο μας κτλ. έτσι θα τα αφήσουμε να τα βρουν τα παιδιά μας, τα εγγόνια μας κτλ.» είναι οι αντιπρόσωποι ποίας καταστάσεως;

Η γραία μάγισσα, η εκμεταλλεύτρα, «το κάφιμο του σπιτιού», ο θρίαμβος του Αλέξη τι υπονοούσεν;

Η κυρία Κορηλία της κωμωδίας, η εκπεσούσα αριστοκράτις λόγω του θανάτου του συζύγου της μη θέλουσα να αποβάλει τον παλαιόν άνθρωπον, δηλ. την χαρτοπαιξίαν, το κάπνισμα κτλ. αλλά εξακολουθεί να εκμεταλλεύεται διά άλλον τρόπον το πλήθος, μεθ' ου έρχεται εις ρήξιν, μήπως επιζητείται να κλονισθή η αστική τάξις ως ανήθικος, διότι υπάρχουν εις έννοιαι [sic] ανήθικοι;

Σχολικαί εορταί τοιούτου περιεχομένου εκφεύγοντος του πλαισίου της διαπαιδαγωγήσεως των παιδιών, και των υγειών αρχών εφ' ων ερείδεται η κοινωνία, δεν έχουν εις θέσιν εις σχολεία και δη εις Γυμνάσια Θηλέων, άτινα ετάχθησαν να μορφώσωσι κυρίως τας μητέρας, τας μητέρας της αύριον.

Σήμερον, όποτε παρήλθεν η θεαματική εντύπωσις, η επίδρασις του θεατρικού περιβάλλοντος, ας επαναφέρωσιν εις την μνήμην των πάντες οι παρακολουθήσαντες την εορτήν και ας εξετάσωσι ψυχραίμως το περιεχόμενον και θα ίδωσιν, ότι η βαθντέρα σημασία, η κεντρική ιδέα ήτο επαναστατική.

Ίσως να πλανώμεθα πλάνην μεγάλην, διό απευθυνόμεθα προς τας ανωτέρας εκπαιδευτικάς αρχάς, όπως κατάσχωσι πάραντα τα πρωτότυπα και εξετάσωσι επισταμένως ταύτα και εάν υπάρχη τι το τρωτόν, τότε να αναζητηθώσιν οι τα τοιαύτα θεσπίσαντες και να ζητηθώσιν ευθύνη από τους κυρίως υπεύθυνους, εάν δε δεν υπάρχη, να ανακοινωθή ότι η εορτή επέτυχε και το περιεχόμενον ήτο ηθικοπλαστικώτατον και μορφωτικώτατον, όποτε και ημείς θα ομολογήσωμεν δημοσία την πλάνην μας, κατόπιν εννοείται αποδείξεως ότι τα παρ' ημών αναφερόμενα δεν περιείχοντο εις την παράστασιν.⁷

Ο σύλλογος των καθηγητών συνήλθε, εκτάκτως, στις 4 Μαΐου και διαμαρτυρήθηκε έντονα για το δημοσίευμα. Σε παρόμοια διαμαρτυρία προέβη και η Σχολική Εφορεία του Γυμνασίου.

Ο υπουργός Παιδείας,⁸ που έλαβε γνώση του δημοσιεύματος, απηύθυνε εμπιστευτική διαταγή στον γενικό επιθεωρητή εκπαίδευσης Θεσσα-

7. Ταχυδρόμος της Βορείου Ελλάδος, έτος 14ο, περ. Γ', αρ. 400 (851), 1.5.1933, σ. 3.

8. Υπουργός Παιδείας ήταν ο Θ. Τουρκοβασίλης.

λονίκης να εξετάσει τις καταγγελίες του δημοσιεύματος και να υποβάλει σχετική έκθεση. Ο γενικός επιθεωρητής στην αναφορά του πληροφορούσε το Υπουργείο ότι την εν λόγω σχολική εορτή παρακολούθησαν, μεταξύ άλλων, ο διευθυντής της Αστυνομίας Θεσσαλονίκης και άλλοι ανώτεροι και κατώτεροι αξιωματικοί, ο εισαγγελέας εφετών και εκπρόσωποι του δικαστικού σώματος, ο πρύτανης και καθηγητές του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, όλοι οι διευθυντές των σχολείων μέσης εκπαίδευσης Θεσσαλονίκης και, βέβαια, και ο ίδιος. Μετά το τέλος της εορτής, ο διευθυντής της Αστυνομίας και οι υπόλοιποι καλεσμένοι συνεχάρησαν τον γυμνασιάρχη για την επιτυχία της εορτής και «επαίνεσαν την προσπάθεια των μαθητριών χωρίς κανείς να διατυπώσει κάποια επιφύλαξη για την εορτή ότι δήθεν ήταν προσηλυτιστική». Εντούτοις, ο υπουργός Παιδείας στον οποίο είχαν υποβληθεί από τον γενικό επιθεωρητή και αντίγραφα των έργων, παρέπεμψε τελικά τον τελευταίο στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, με σκοπό την πειθαρχική του δίωξη, τον δε γυμνασιάρχη και τα υπόλοιπα μέλη της επιτροπής τα κάλεσε σε απολογία, γιατί «εξέλεξαν και ενέκριναν την παράστασιν έργων προσβαλλόντων παραδεδεγμένας ηθικάς και κοινωνικάς αξίας και περιεχόντων σκηνάς και εκφράσεις ου μόνο απαδούσας εις μαθητρίας, αλλά αυτοχρήμα προσβαλλούσας την δημοσίαν αιδώ». Μετά την απολογία τους, τρία μέλη τιμωρήθηκαν με επίπληξη, δύο με πρόστιμο, ίσο με το $\frac{1}{4}$ του μηνιαίου μισθού τους, ενώ στον γυμνασιάρχη και στην Ιμβριώτη επιβλήθηκε πειθαρχική ποινή πρόστιμου ίσο με το $\frac{1}{2}$ του μηνιαίου μισθού.

Το ανώνυμο, επικριτικό για την εορτή, δημοσίευμα στην εφημερίδα της Θεσσαλονίκης ήταν αρκετό να κινητοποιήσει τον υπουργό. Η αντίδρασή του ήταν άμεση, καθώς διέταξε τον γενικό επιθεωρητή εκπαίδευσης να διεξαγάγει έρευνες για την υπόθεση. Όμως, ο γενικός επιθεωρητής μη ενστερνιζόμενος τη διαφαινόμενη μεθόδευση του πολιτικού προϊσταμένου του, σημείωσε στην αναφορά του τα γεγονότα όπως αυτά πραγματικά συνέβησαν. Οι παριστάμενοι στην εορτή, άνθρωποι υπεράνω πάσης υποψίας, , λόγω των ιδιοτήτων τους, όχι μόνο δεν ενοχλήθηκαν από αυτά που παρουσιάστηκαν στην εορτή, αλλά, αντίθετα, στο τέλος συνεχάρησαν και τους συντελεστές. Η αναφορά του εκπαιδευτικού αξιωματούχου δεν ήταν η αναμενόμενη, με αποτέλεσμα το Υπουργείο να παραπέμψει τον γενικό επιθεωρητή στο Εκπαιδευτικό Συμβούλιο, προκειμένου να του ασκηθεί πειθαρχική δίωξη. Τα μέλη της επιτροπής που οργάνωσε την εορτή, τιμωρήθηκαν και πιο αυστηρά ο γυμνασιάρχης και η Ιμβριώτη. Η τελευταία, αντιδρώντας, προσέβαλε την τιμωρητική γι' αυτήν απόφαση καταθέτοντας, στις 22 Αυγούστου 1933, αίτηση ακύρωσής της ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας.

Οι προσφυγές της Ιμβριώτη στο ΣτΕ

Το 1929 λειτούργησε για πρώτη φορά στην Ελλάδα το Συμβούλιο της Επικρατείας ως ανώτατο διοικητικό δικαστήριο.⁹ Σκοπός του δικαστηρίου αυτού, όπως αποτυπώθηκε στον λόγο του Ελ. Βενιζέλου, κατά την εναρκτήρια συνεδρίασή του,¹⁰ ήταν η προστασία των πολιτών από τις αυθαιρεσίες της Διοίκησης. Πράγματι, παρόλο που σε ορισμένες περιπτώσεις το ΣτΕ επέδειξε σχετική ατολμία, σε γενικές γραμμές η λειτουργία του αποτέλεσε ανάχωμα στις αυθαιρεσίες της κεντρικής και όχι μόνο εξουσίας. Υπάλληλοι της Διοίκησης, κάθε βαθμίδας, δήμοι και κοινότητες, εταιρείες που συμβάλλονταν με το Δημόσιο, ταμεία, φορείς και σύλλογοι και, τέλος, ιδιώτες που είχαν διαφορές με το κράτος μπορούσαν πλέον να προσφεύγουν στο ΣτΕ διεκδικώντας τη δικαίωσή τους.

Στις 28 Νοεμβρίου 1933 η υπόθεση Ιμβριώτη εισήχθη, προκειμένου να συζητηθεί, στην ολομέλεια του δικαστηρίου, η οποία αποτελούνταν από τον πρόεδρο Κ. Ρακτιβάν,¹¹ τους συμβούλους Δ. Πίκουλα, Α. Φίλωνος, Δ.

9. Για το θέμα, βλ. Νίκος Κ. Αλιβιζάτος, «Η ίδρυση του Συμβουλίου Επικρατείας το 1928: ένα ιστορικό παράδοξο;» Χ. Χατζηιωσήφ (επιμ.), *Ιστορία της Ελλάδας του 20ού αιώνα*, τ. Β2, ό.π., σ. 245-257· Ρόδης Λοχαίτης, *Το Συμβούλιο της Επικρατείας. Η ίδρυση και η λειτουργία του κατά το 1929-1930. Μια απόπειρα ιστορικής προσέγγισης*, αδημ. μεταπτυχιακή εργασία, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, ΜΠΣ «Σύγχρονη Ελληνική και Ευρωπαϊκή Ιστορία», Ρέθυμνο 2015, όπου και η σχετική βιβλιογραφία.

10. Ο Βενιζέλος, καταλήγοντας στον εναρκτήριο λόγο του, σημείωνε τα εξής: «Δυστυχώς, κύριοι, ο ελληνικός λαός ζήσας τόσους αιώνες υπό ξένη δουλειάν εσυνήθισε να θεωρή το κράτος εχθρικό, όπως πράγματι ήτο, ο δε αιώνας της ελευθερίας δεν κατώρθωσε να του μεταβάλη εντελώς την ψυχολογίαν αυτήν. Εάν κατορθώσωμεν και είμαι βέβαιος ότι θα το κατορθώσωμεν διά του συμβουλίου της επικρατείας να εμπνεύσωμεν και εις τον τελευταίον πολίτην που κατοικεί εις τα απώτατα του κράτους ότι (υπάρχουν δικασταί εις τας Αθήνας) που προστατεύουν κάθε πολίτην αδικούμενον από οιονδήποτε διοικητικόν όργανον και από την κυβέρνησιν αυτήν χωρίς να έχη ανάγκην ο πολίτης να προσφεύγη εις πλάγια μέσα και εις την υποστήριξιν των ισχυρών της ημέρας διά να εύρη το δίκαιόν του, βεβαιωθήτε ότι εγκαινιάζομεν ένα σταθμόν ιστορικό, τον ιστορικώτερον ίσως σταθμόν της ζωής μας από αιώνος». Βλ. Α. Τάχος, Α. Αλεξίου (επιμ.), *Το Συμβούλιο Επικρατείας στην Ελλάδα. Ιστορικά κείμενα, Δικηγορικός Σύλλογος Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη, Αρμενόπουλος, 1979*, σ. 145-146.

11. Δικηγόρος, δικαστής και πολιτικός, ο Κ. Ρακτιβάν είχε ενταχθεί στο Κόμμα Φιλελευθέρων από την εποχή της ίδρυσής του. Διετέλεσε υπουργός Δικαιοσύνης, προσωρινός διοικητής των Νέων Χωρών, υπουργός Εσωτερικών και πρόεδρος της Δ' των Ελλήνων Εθνοσυνέλευσης. Ήταν πρόεδρος του ΣτΕ από την έναρξη της λειτουργίας του, το 1929, έως και το 1935, οπότε και αντικαταστάθηκε από τον τότε αντιπρόεδρο Στάμο Παπαφράγκο. Λίγους μήνες μετά την παραίτησή του ο Ρακτι-

Πολίτη, Ν. Κολυβά, Α. Γαζή, Μ. Τσαμαδό και τους παρέδρους Π. Μερτικόπουλο και Α. Ραγκούση.¹² Η παρισταμένη, στη διαδικασία, Ιμβριώτη εκπροσωπούνταν από τους δικηγόρους Θ. Τσάτσο¹³ και Θ. Κώη.

Η αρχική καταδικαστική υπουργική πράξη στηρίχθηκε στο εξής αιτιολογικό: «κατά την δοθείσαν την 20 Απριλίου 1933 υπό των μαθητριών της ΣΤ' Τάξεως του ειρημένου Γυμνασίου σχολικήν εορτήν παρεστάθησαν, τη εισηγήσει και εγκρίσει της αιτούσης, έργα μη προσάδοντα εις μαθητρίας και αντικοινωνικού περιεχομένου, κατ' ουσίαν δε επρόκειτο ουχί περί έργων των μαθητριών, αλλά περί εντέχνου υποβολής¹⁴ ως προς τε την επιλογήν και εκτέλεσιν των παρασταθέντων έργων». Δεχόταν, δηλαδή, η απόφαση πως η Ιμβριώτη αφενός είχε εισηγηθεί και εγκρίνει τα έργα που παρουσιάστηκαν στη σχολική εορτή και αφετέρου ότι η ίδια είχε υποβάλει με τρόπο έντεχνο στα έργα προσωπικές της απόψεις. Η απόφαση, ακόμα, χαρακτήριζε τα έργα αυτά ως «αντικοινωνικά», επομένως στοιχειοθετούνταν αδίκημα που δικαιολογούσε επιβολή ποινής. Η ποινή αυτή, μάλιστα, θα είχε και ένα επιπρόσθετο, σημαντικότερο, αντίκτυπο για την Ιμβριώτη: θα την έθετε εκτός των καταρτιζομένων πινάκων των υποψηφίων γυμνασιαρχών.

Το ΣτΕ εξέτασε τόσο την κατηγορία της έγκρισης όσο και την κατηγορία της έντεχνης υποβολής. Στην απόφασή του¹⁵ δέχτηκε αρχικά πως, αν και «ως δείκνυται εκ του εν τω φακέλλω σχετικού πρακτικού κατά

βάν απεβίωσε, στις 21 Μαΐου 1935. Περισσότερα για τη ζωή του βλ. στο άρθρο του Παναγιώτη Κ. Τσούκα, «Κωνσταντίνος Δ. Ρακτιβάν. Καινοτόμος θεμελιωτής του κράτους δικαίου», http://www.adjustice.gr/webcenter/portal/ste/pageste/istoria/raktivan?_afLoop=581477407644361#!@@?_afLoop=581477407644361&centerWidth=65%25&leftWidth=0%25&rightWidth=35%25&showFooter=false&showHeader=true&_adf.ctrl-state=v3icng5h_98.

12. Τα περισσότερα μέλη του δικαστηρίου την εποχή εκείνη είχαν διοριστεί από την κυβέρνηση του Βενιζέλου. Επρόκειτο για νομικούς εγνωσμένης αξίας, δικηγόρους, δικαστές και πανεπιστημιακούς δασκάλους. Μάλιστα, καταβλήθηκε προσπάθεια ο νέος θεσμός να περιβληθεί με το κύρος που του άρμοζε και οι πρώτοι διορισμένοι σύμβουλοι να προέρχονται από τα δύο μεγάλα κόμματα, των Φιλελευθέρων, στο οποίο άνηκε ο Κ. Ρακτιβάν, πρόεδρος του ΣτΕ, και του Λαϊκού, στο οποίο ανήκε ο Σ. Παπαφράγκος, ένας εκ των δύο αντιπροέδρων του ανώτατου αυτού δικαστηρίου.

13. Ο Θ. Τσάτσος από το 1929 ήταν υφηγητής της έδρας του Συνταγματικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών. Οι παραστάσεις του ενώπιον του ΣτΕ ήταν συχνές και μάλιστα σε δίκες ιδιαίτερης σημασίας. Για την πορεία του Θ. Τσάτσου βλ. Κωνσταντίνος Τσάτσος, *Λογοδοσία μιας ζωής*, τ. Β', Αθήνα, Εκδόσεις των Φίλων, 2000, σ. 398-408.

14. Η έμφαση με πλάγια στοιχεία είναι δική μας.

15. ΣτΕ, 888/ΟΛ/1933.

την συνεδρία του συλλόγου των καθηγητών του ειρημένου Γυμνασίου, την γενομένην τη 14 Δεκεμβρίου 1932, η αιτούσα υπέβαλε την γνώμη, γενομένην δεκτή υπό του συλλόγου, ότι η σχολική αυτή εορτή θα έδει να δοθή «με περιεχόμενον έργων αποκλειστικώς των μαθητριών», η γνώμη της αυτή κινούνταν εντός του πλαισίου του αναλυτικού προγράμματος των Γυμνασίων και, συνεπώς, «δεν δύναται να θεωρηθή ως συνιστώσα πειθαρχικόν πταίσμα». Κατόπιν, το ΣτΕ εισήλθε στην εξέταση της κύριας κατηγορίας που οδήγησε στην καταδικαστική απόφαση, βάσει της οποίας η Ιμβριώτη είχε υποβάλει δικές της απόψεις στα έργα που έγραψαν οι μαθήτριες. Υπογραμμίστηκε ότι η πειθαρχική ποινή δεν είχε επιβληθεί μόνο για την έγκριση των έργων που παρουσιάστηκαν κατά τη σχολική εορτή,¹⁶ αλλά και για το γεγονός ότι η εισήγηση των έργων επετεύχθη «δι' εντέχνου υποβολής» από την Ιμβριώτη. Και η απόφαση συνέχιζε: «μη βεβαιουμένου όμως ουδέ προκύπτοντος εκ του φακέλλου του τελευταίου τούτου γεγονότος, εις ό επίσης εστηρίχθη η προσβαλλομένη διοικητική πράξις, καθίσταται αυτή ακυρωτέα ως μη νομίμως επιβαλούσα την περί ης πρόκειται ποινήν, και δη εν τω συνόλω, εφόσον η ποινή αυτή επεβλήθη ενιαία διά τας ως άνω παραβάσεις». Ακολούθως, το δικαστήριο έκανε δεκτή την αίτηση της Ιμβριώτη και ακύρωσε την ποινή του Υπουργείου.

Παρά την ευνοϊκή απόφαση του ΣτΕ όμως, οι περιπέτειες της Ιμβριώτη στη Θεσσαλονίκη δεν τελείωσαν. Βάσει της ποινής που της είχε επιβληθεί, πριν ακόμα εκδικαστεί από το ΣτΕ η αίτησή της για ακύρωση, το Εκπαιδευτικό Διοικητικό Συμβούλιο Μέσης Εκπαιδευσεως με πράξη του την διέγραψε από τον οριστικό πίνακα των προακτέων για θέση γυμνασιάρχη, στον οποίο ήταν εγγεγραμμένη και μάλιστα πρώτη. Η Ιμβριώτη προσέφυγε στο ανώτατο δικαστήριο εκ νέου, εναντίον και αυτής της πράξης και το ΣτΕ τη δικαίωσε και αυτήν τη φορά.¹⁷ Η Διοίκηση, ακολουθώντας, την προήγαγε σε γυμνασιάρχη και την τοποθέτησε στο Γυμνάσιο Σερρών, αλλά, ταυτόχρονα, την κάλεσε εκ νέου σε απολογία,¹⁸ με νέα κατηγορία «ότι ενέκρινε την παράστασιν ακατάλληλου

16. «Δι' ην έγκρισιν, ως εκτίθενται τα πράγματα θα ηδύνατο να καταλογισθή πειθαρχική ευθύνη εις βάρος των εγκρινόντων έργα τοιούτου περιεχομένου, έστω και εξ αμελείας», σημείωνε το δικαστήριο στην απόφασή του.

17. ΣτΕ, 20/ΟΛ/1934. Σε αυτήν την υπόθεση δικηγόρος της Ιμβριώτη ήταν και πάλι ο Θ. Τσάτσος. Η σύνθεση του δικαστηρίου ήταν η εξής: Μ. Αγαθόνικος, προεδρεύων, αντιπρόεδρος του ΣτΕ που αντικαθιστούσε τον πρόεδρο Κ. Ρακτιβάν, Δ. Πίκουλας, Θ. Αγγελόπουλος, Π. Τριανταφυλλάκος, Α. Γαζής, Φ. Παπαγεωργίου, Μ. Τσαμαδός, σύμβουλοι, και Π. Μερτικόπουλος και Ν. Καμπάνης, πάρεδροι.

18. Το 1934 υπουργός Παιδείας ήταν ο Ι. Μακρόπουλος.

θεατρικού έργου» και της επέβαλε την ποινή της επίπληξης. Αυτή η νέα ποινή όμως ήταν αρκετή, ώστε η νεαρή γυμνασιάρχης να διαγραφεί, για δεύτερη φορά, από τους πίνακες των γυμνασιαρχών. Η Ιμβριώτη προσέφυγε για τρίτη φορά στο ΣτΕ προσβάλλοντας και αυτήν την απόφαση. Η Διοίκηση, όταν διαπίστωσε ότι η νέα απόφαση προσβλήθηκε από την Ιμβριώτη και πάλι ενώπιον του ΣτΕ,¹⁹ την ανακάλεσε, και το ανώτατο δικαστήριο θεώρησε την υπόθεση καταργημένη, ως άνευ αντικειμένου.²⁰ Μετά από αυτήν τη νέα αποτυχημένη προσπάθεια της Διοίκησης εναντίον της, η Ιμβριώτη τοποθετήθηκε γυμνασιάρχης στο Κιλκίς.

Οι τρεις απόπειρες της Διοίκησης, στις αρχές της δεκαετίας του '30, να τιμωρήσει την Ιμβριώτη, με απώτερο ίσως στόχο να αποτρέψει το ενδεχόμενο να καταλάβει εκείνη θέση γυμνασιάρχη, αποδεικνύει, κατά την άποψη μας, ότι δεν λησμονούσε πρόσωπα που την είχαν απασχολήσει κατά το παρελθόν. Η «μνήμη» της κατεστημένης γραφειοκρατίας, που τροφοδοτούνταν από παλαιές μεν αλλά συνεχείς συγκρούσεις, έμενε ζωντανή, προκειμένου να εξουθενώσει τον ιδεολογικό αντίπαλο διώκοντάς τον με κάθε ευκαιρία. Παρ' όλα αυτά, οι διωκόμενοι, ανέλπιστα, είχαν βρει έναν απροσδόκητο σύμμαχο στην προσπάθειά τους να διαφυλάξουν τα δικαιώματά τους. Ο σύμμαχος αυτός δεν ήταν άλλος από τον θεσμό του Συμβουλίου της Επικρατείας, ο οποίος είχε ιδρυθεί, «παράδοξα», κι αυτός από τη Διοίκηση. Η ύπαρξή του έδωσε την ευκαιρία στην Ιμβριώτη να αιτηθεί και να επιτύχει την ακύρωση των παράνομων αποφάσεων, που είχαν εκδοθεί εναντίον της.²¹ Φαινόταν, λοιπόν, ότι η ύπαρξη του ΣτΕ ήταν ικανή να αποτελέσει ένα ισχυρό αντίβαρο στη μέχρι τότε απόλυτη και ανεξέλεγκτη εξουσία της Διοίκησης, παρόλο που σε πολλές και κρίσιμες αποφάσεις του δεν προχώρησε σε θαρραλέες τομές. Η λειτουργία, ωστόσο, ήταν σημαντική σε μια εποχή κατά την οποία στην Ελλάδα πλήθαιναν οι πρακτικές του αυταρχισμού και του αντικεινοβουλευτισμού.

19. «Επειδή μετά την άσκηση της προκειμένης αιτήσεως ακυρώσεως, η διοίκησης προήγαγε την αιτούσαν εις την θέσιν του Γυμνασιάρχου». Έτσι αρχίζει το σκεπτικό της απόφασης του δικαστηρίου.

20. ΣτΕ, 876/ΟΛ/1934. Και στην υπόθεση αυτή συνήγορος της Ιμβριώτη ήταν ο Θ. Τσάτσος. Η σύνθεση του δικαστηρίου: Κ. Ρακτιβάν, πρόεδρος, Δ. Πολίτης, Π. Τριανταφυλλάκος, Σ. Οικονομόπουλος, Ν. Κολυβάς, Φ. Παπαγεωργίου, Π. Πουλίτσας, σύμβουλοι, και Σ. Σολιώτης, Γ. Καλογήρους, πάρεδροι.

21. Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι, παρόλο που υπήρξε απόφαση του ΣτΕ για την υπόθεση Ιμβριώτη και η Διοίκηση ήταν υποχρεωμένη να συμμορφωθεί με αυτήν, ωστόσο κάποιοι κρατικοί φορείς επιχείρησαν άλλες δύο φορές, χρησιμοποιώντας νομικές ακροβασίες, να πετύχουν τη διαγραφή της από τον πίνακα των γυμνασιαρχών.

SUMMARY

Rodis Lochaitis, *The Marasleiaka in the “long durée”*

The Marasleiaka case does not seem to end with the removal of the protagonists from the Academy. The Administration will continue to be closely watching Roza Imvriotis in Thessaloniki, where assumed a teaching position at the city’s High School for Girls. For reasons analyzed further in the study, the Administration initiated disciplinary proceedings against her and imposed sanctions. She appealed to the newly-established Supreme Administrative Court of the Council of State, which, in the end, vindicated Imvriotis with three rulings, thus, additionally, justifying the expectations of those who wished for an institution that would protect the subordinate parties from the arbitrary governing of the Administration.

